

ЯЦКІВ

Ярослав Степанович — академік НАН України, голова Науково-видавничої ради НАН України, голова наукової ради цільової комплексної програми НАН України «Наукові основи функціонування та забезпечення умов розвитку науково-видавничого комплексу НАН України»

ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ВИКОНАННЯ ЦІЛЬОВОЇ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОГРАМИ НАН УКРАЇНИ «НАУКОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УМОВ РОЗВИТКУ НАУКОВО-ВИДАВНИЧОГО КОМПЛЕКСУ НАН УКРАЇНИ» НА 2021 – 2025 РОКИ

Стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 3 грудня 2025 року

У доповіді наведено результати виконання цільової комплексної програми НАН України «Наукові основи функціонування та забезпечення умов розвитку науково-видавничого комплексу НАН України» у 2021—2025 рр. Підкреслено, що реалізація цієї програми стала важливим кроком до упорядкування підготовки та випуску видавничої продукції і створення умов для подальшого розвитку видавничої діяльності Академії. Запропоновано започаткувати нову цільову комплексну програму «Трансформація науково-видавничого комплексу НАН України в умовах війни і повоєнних змін у контексті впровадження європейських ініціатив відкритої науки» на 2026—2030 рр.

Шановний Анатолію Глібовичу!
Шановні колеги!

Цього року завершується вже друга п'ятирічна цільова комплексна програма НАН України, спрямована на розвиток науково-видавничого комплексу Академії: перша, «Створення та розвиток науково-видавничого комплексу НАН України», виконувалася у 2016—2020 рр., друга, «Наукові основи функціонування та забезпечення умов розвитку науково-видавничого комплексу НАН України», — у 2021—2025 рр.

За цей період сталося багато подій світового масштабу, зокрема пандемія COVID-19 з її суспільно-географічними обмеженнями, потім повномасштабна російсько-українська війна. Водночас відбулися й істотні зміни в житті наукової спільноти, як-от активізація руху до відкритої науки, зміни в чинному законодавстві України, а також змінення регуляторних підходів держави

до питань авторського права, реєстрації медіа, наукової і науково-технічної діяльності.

Ці чинники почасти привели до того, що обидві цільові комплексні програми не було виконано в тому обсязі, на який сподівалася Науково-видавнича рада НАН України. Фактично через постійне недофінансування виконання програм звелось до підтримки і випуску наукових і науково-популярних видань Академії. І хоча в цій частині плани було виконано на 100 %, на розвиток ресурсів не вистачало.

Упродовж звітного періоду успішно тривала робота з підготовки й випуску видань у межах продовжуваних академічних проєктів «Наукова книга», «Наукові переклади», «Українська наукова книга іноземною мовою», «Наукова книга. Молоді вчені», «Наука для всіх», продовжувала діяти програма підтримки журналів НАН України. Тривала також робота над академічними багатотомниками: видано 23-й і 24-й томи Енциклопедії сучасної України (у 30 томах), 12—16-й томи 20-томного Словника української мови, першу книгу додаткового тому Енциклопедії історії України (другу книгу — підготовлено). На особливу увагу заслуговує завершення в стислі терміни випуску 7-томного видання «Україна. Нариси історії».

Концепцію цільової комплексної програми, про виконання якої я звітую сьогодні, було затверджено постановою Президії НАН України від 23.12.2020 № 282. Цей документ містив мету програми, шляхи й способи розв'язання окреслених актуальних проблем та очікувані результати, за якими тепер можна визначити ефективність проведеної нами роботи. Передбачені концепцією цілі й шляхи їх досягнення враховували, що тодішній стан видавничої справи в Академії не повністю відповідав її потенціалу та потребам, а в умовах обмежених ресурсів необхідно було обрати пріоритетні напрями розвитку видавничої діяльності та сформулювати завдання з урахуванням нових реалій і нових викликів.

Отже, розглянемо результати, отримані під час виконання у 2021—2025 рр. цільової комплексної програми за такими основними завданнями.

1. Підвищити поінформованість суспільства щодо результатів діяльності НАН України, насамперед у високоінтелектуальних сферах, забезпечити якісний доступ до інформації у сфері науки з широким використанням інформаційно-комунікаційних технологій. На сьогодні установи НАН України здійснюють підготовку і випуск 279 журналів і збірників наукових праць. З них 114 видань засновано за участі НАН України як юридичної особи.

Серед цих 114 видань, одним із засновників яких є НАН України, до наукометричних баз Web of Science Core Collection і Scopus входять 98 видань, деякі з них — в обидві бази.

У межах програми підтримки журналів НАН України, яка була складовою цільової комплексної програми, щороку виходило 43 журнали. Загальна кількість випусків за 5 років становила 1160, сукупний тираж — майже 94 тис. примірників. Статті з цих видань отримали понад 6 тис. цифрових ідентифікаторів DOI, тобто завдяки виконанню цільової комплексної програми статей з українських журналів в одному з найбільших світових харвестерів стало більше на 6 тис.

Важливо, що серед 43 видань, що входять до програми підтримки журналів НАН України, 24 індексуються у Web of Science Core Collection та Scopus і, відповідно, мають категорію «А» у Переліку наукових фахових видань України.

Забезпеченню доступу громадськості до інформації у сфері науки сприяє продовження виконання видавничих проєктів НАН України з наданням пріоритету проєктам «Українська наукова книга іноземною мовою» та «Наукова книга. Молоді вчені», зокрема розміщення відповідних публікацій на електронних носіях. Так, за 5 років у межах проєкту «Наукова книга» підготовлено і випущено 97 наукових монографій, ще 25 книг — за проєктом «Українська наукова книга іноземною мовою» і 24 — за проєктом «Наукова книга. Молоді вчені».

Важливою частиною роботи є надання відкритого доступу до наукових і науково-популярних видань, а також інформування спільноти про нові видання. Для цього було оновлено наявні вебресурси Науково-видавничої

ради НАН України і Видавничого дому «Академперіодика» НАН України, створено спеціальний ресурс англійською мовою про наукові книги, продовжено випуск щорічного анотованого каталогу книжкових видань Академії у паперовому та електронному вигляді, створено ютуб-канал ВД «Академперіодика», продовжено наповнення рубрики «Новини академічного книговидання» у журналі «Світогляд».

Цього року вперше книжкові видання з проєктів Академії було представлено на Форумі видавців у Львові, а одну книгу за запрошенням Міністерства культури — на Франкфуртському книжковому ярмарку.

Отже, з підготовкою, випуском і представленням в інтернет-мережі академічної продукції у нас все більш-менш добре. Дещо гірша ситуація складається з реалізацією завдання цільової комплексної програми щодо формування сприятливих умов для розвитку науково-видавничої справи в Академії. Насамперед це пов'язано з нестачею ресурсів, потрібних для оновлення поліграфічної бази, підтримання сайтів, облаштування приміщень науково-видавничого комплексу, підвищення кваліфікації кадрів, залучення нових працівників.

Для вирішення деяких нагальних питань ми додатково залучали ресурси ВД «Академперіодика» як базової організації Науково-видавничої ради, у складі якої працює група науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України. Наприклад, передбачуване програмою створення видавничої платформи з електронними редакціями журналів частково вдалося реалізувати в межах виконання робіт за іншими темами і проєктами, зокрема за проєктами OPENS і OPENS2.

У планах було також створення перекладацького центру, але частково його функції виконує нині Сектор впровадження відкритого доступу і наукового перекладу ВД «Академперіодика». Саме цей підрозділ забезпечує зараз редагування монографій з проєкту «Українська наукова книга іноземною мовою», переклад і редагування статей та анотацій багатьох наукових журналів, серед яких загальноакадемічні видання «Вісник НАН України», «Допо-

віді НАН України», «Science and Innovation», а також підготовку метаданих книг і статей для представлення їх в інтернет-мережі.

Однак проблему забезпечення науково-видавничого комплексу НАН України належними приміщеннями та оновлення й поповнення його поліграфічної бази в такий спосіб вирішити неможливо.

2. Створити сучасну інформаційну інфраструктуру та забезпечити формування й безпечне функціонування якісного сегмента видавничої продукції НАН України, зокрема системне накопичення електронних документів та наповнення сайтів. Видавничі вебресурси НАН України, а саме: сайти Науково-видавничої ради, ВД «Академперіодика», загальноакадемічних журналів «Вісник НАН України», «Доповіді НАН України», «Science and Innovation», Універсальної видавничої платформи та англomовний сайт книг, виданих в Академії, «Books of the National Academy of Sciences of Ukraine», було оновлено й переведено до провайдерів, які гарантують належну безпеку й резервне копіювання. Усі зазначені сайти регулярно поповнюються новою інформацією про поточні номери журналів, видані книги, монографії, важливі зміни у законодавстві, що стосуються видавничої справи, а також інформацією про нові світові тенденції та вимоги до наукової періодики.

Багато видань уже викладено у відкритому доступі, інформація про них наявна також у соцмережах. Цифрові ідентифікатори забезпечують зв'язок публікацій з установами та авторами, що сприяє поширенню інформації про нові статті й книги.

Перелічені кроки є ніби очевидними й цілком природними, але саме вони уможливають перехід до нової якості побудованої структури.

Для підвищення ефективності цієї роботи і наявної системи сайтів необхідно поліпшити їх матеріально-технічне забезпечення. Наприклад, невдовзі нам потрібно буде придбати нові сервери, оскільки кількість інформації невпинно зростає, а обладнання застаріває.

Однак найбільша потреба відчувається в нових кадрах, які могли б ефективніше застосову-

вати сучасні засоби соціальних комунікацій для активного спілкування з громадськістю, а також вивчати і впроваджувати світовий досвід, щоб перетворити відкритий доступ до публікацій у поступ суспільства до знань. На постійній основі ми проводимо вебінари для працівників видавничих підрозділів наукових установ, записи яких викладаємо у відкритому доступі, і цей напрям робіт також потрібно активізувати.

Отже, прогнозований результат за цим напрямом цільової комплексної програми можна вважати досягнутим, але він ставить перед нами нові завдання.

3. Уніфікувати засади підготовки, випуску й поширення видавничої продукції НАН України, централізувати видавничу справу і підвищити ефективність контролю науково-видавничої діяльності Академії. Важливою частиною роботи Науково-видавничої ради завжди було і є нормативно-правове забезпечення видавничої діяльності установ НАН України. Цю роботу організовано за участі Центру досліджень інтелектуальної власності та трансферу технологій НАН України, якому ми вдячні за плідну співпрацю. Розроблення необхідних документів, пов'язаних зі зміненням вимог до наукових видань, насамперед періодичних, традиційно відбувається на основі моніторингових досліджень, вивчення закордонного досвіду й аналізу змін у національному законодавстві. Лише за останні 5 років було підготовлено понад 300 розпоряджень і 100 постанов Президії НАН України.

Роботу з підготовки щорічних каталогів книжкових видань, різноманітних методичних рекомендацій виконує переважно група науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України. Моніторингові дослідження й вивчення світових новацій здійснюються в межах наукової тематики Видавничого дому «Академперіодика» НАН України.

Для досягнення цього результату в програмі було передбачено оптимізацію структури науково-видавничого комплексу Академії із забезпеченням цифровізації та активного переходу наукової комунікації у віртуальний простір. За звітний період у цій структурі відбулися іс-

тотні зміни: у 2021 р. два з наявних в Академії книжкових магазинів було передано до Фонду державного майна, а в 2024 р. ліквідовано Державне підприємство «Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова думка» НАН України». Водночас виконання всіх продовжуваних книжкових академічних проєктів доручено іншому видавництву Академії, забезпеченому власною поліграфічною базою та вебресурсами, — Видавничому дому «Академперіодика» НАН України. Насамперед йдеться про проєкти «Наукова книга» і «Наукова книга. Молоді вчені», у межах яких у 2025 р. у ВД «Академперіодика» випущено 15 книг, а до плану на 2026 р. надійшло 27 пропозицій.

4. Створити фонд підтримки публікації статей учених НАН України у високореєтингових закордонних наукових періодичних виданнях відкритого доступу. Це завдання залишилося, на жаль, невиконаним, передусім через брак ресурсів і неможливість напрацювання ефективного алгоритму дій, узгодженого з чинним законодавством України.

5. Гармонізувати засади функціонування видавничої справи НАН України з європейськими і світовими сучасними практиками з використанням досвіду відомих наукових центрів і спеціалізованих видавництв. Для досягнення результату за цим напрямом ми використали дані нашого щорічного моніторингу видавничої продукції Академії та підсумки вивчення світового досвіду й нових тенденцій, що виконує вже згадана вище група науково-методичного забезпечення. Ми також скористалися нашими напрацюваннями щодо оновлення нормативно-правового забезпечення, насамперед у сфері захисту авторського права в умовах відкритого доступу і застосування відкритих користувачьких ліцензій, для осучаснення видавничих політик видавництва і академічних журналів.

З метою підвищення рівня обізнаності працівників видавничих підрозділів установ НАН України результати цієї наукової роботи за останні 5 років було оприлюднено у більш як 90 статтях на сторінках наукових і науково-популярних видань.

Слід зазначити, що всі ці напрацювання стали в пригоді під час виконання цільових академічних проєктів із запровадження Інфраструктури відкритої науки — OPENS та OPENS2, до яких Науково-видавничу раду і ВД «Академперіодика» залучено в частині створення й забезпечення функціонування Універсальної платформи журналів НАН України. Важливим етапом стало налагодження співпраці платформи з іншими складовими Інфраструктури відкритої науки: архівами препринтів і відкритих даних, а головне — з ресурсами Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.

Важливою складовою гармонізації представлення видавничої продукції у світовому просторі є якість самих метаданих та якість англійської мови, якою вони подаються. Для видань, підготовлених і випущених коштом цільової комплексної програми, ця якість забезпечена чіткими вимогами щодо користування системою цифрових ідентифікаторів публікацій і значною мірою зусиллями працівників Сектору впровадження відкритого доступу і наукового перекладу.

Перелічені кроки нерозривно пов'язані з наступним і останнім з очікуваних результатів цільової комплексної програми.

6. Забезпечити входження НАН України до глобального інформаційного простору. За цим напрямом уже закладено основу для подальшого розвитку та зростання. Йдеться про кооперацію ресурсів, якими опікується Науково-видавничу рада НАН України як рада цільової комплексної програми, з іншими академічними ресурсами в рамках функціонування Інфраструктури відкритої науки, відстежування нових вимог і тенденцій, нарощування масиву інформації про академічні видання у системах наукової комунікації.

На сьогодні для забезпечення можливості подання книг і журналів до наукометричних баз ВД «Академперіодика» зареєструвався у Web of Science і Scopus як видавець. Цю роботу необхідно продовжити й активізувати.

У 2025 р. з 12 поданих для експертного оцінювання у Web of Science Core Collection пері-

одичних видань позитивне рішення про проходження початкового та редакційного відбору отримали журнали «Economy of Ukraine» і «Ukrainian Botanical Journal», ще 3 журнали перебувають на розгляді. Чотири книжкові видання з проєкту «Українська наукова книга іноземною мовою», підготовлених і виданих ВД «Академперіодика» НАН України, вже проіндексовано в каталозі Web of Science Book Citation Index, 5 монографій прийнято до індексації, 20 монографій подано для експертного оцінювання.

Висновки. Отже, підіб'ємо підсумки. Із шести основних завдань цільової комплексної програми виконано п'ять, відповідно, отримано понад 80 % очікуваних результатів. Звісно, за значущістю ці результати нерівноцінні. Разом з тим, на сьогодні створення фонду для надання вченим «точкової» підтримки в публікації статей у високорейтингових закордонних журналах уже не виглядає першочерговою необхідністю. Зокрема, це пов'язано з тим, що після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну рівень кооперації й міжнародної співпраці значно зріс, а багато відомих закордонних видавців наукової літератури запровадили певні пільги для вчених з України.

Тому цільову комплексну програму можна вважати виконаною, а отримані під час її реалізації результати — задовільними, тобто такими, що відповідають очікуваним.

З огляду на все викладене пропоную продовжити роботу із забезпечення й підтримки розвитку науково-видавничої справи НАН України і затвердити нову п'ятирічну цільову комплексну програму «Трансформація науково-видавничого комплексу НАН України в умовах війни і повоєнних змін у контексті впровадження європейських ініціатив відкритої науки» на 2026—2030 рр.

Є потреба в посиленні координаційної ролі Науково-видавничої ради НАН України та концентрації ресурсів на виконанні таких основних завдань з розвитку видавничої справи:

- підвищення якості видавничої продукції Академії, тобто досягнення її відповідності світовим вимогам до наукових публікацій;

- забезпечення видимості видавничої продукції НАН України, тобто забезпечення відкритого доступу до публікацій на «діамантовому» рівні.

Для цього особливу увагу варто приділити заходам, які в попередні роки в повному обсязі не вдалося здійснити. Йдеться про модернізацію видавничого комплексу НАН України із залученням новітніх технологій підготовки та оприлюднення наукової видавничої продукції, зокрема видавничої платформи, а також оновлення поліграфічного обладнання. Наявна у нас на сьогодні друкарська техніка фактично є напівофісною, а тому парк поліграфічного устаткування конче потребує оновлення й поповнення. На жаль, можливостей для цього в попередні роки не було.

Основні завдання нової цільової комплексної програми на 2026—2030 рр. мають бути орієнтовані на вирішення таких питань:

1) *нормативно-стратегічне забезпечення трансформації*, зокрема оновлення вимог до редакційної політики журналів і видавництва НАН України;

2) *трансформація науково-видавничої інфраструктури* — розроблення плану поступової модернізації поліграфічного обладнання та видавничої платформи, створення єдиної редакційної системи;

3) *цифровізація видавничих процесів* — масштабування практики використання інструментів електронних редакцій для подання, рецензування й публікації матеріалів; автоматизація робочих процесів редакцій, зокрема перевірки коректності текстових запозичень; перехід до повного цифрового виробничого циклу (від рукопису до метаданих); забезпечення подальшої інтеграції з міжнародними базами даних (Crossref, DOAJ тощо);

4) *продовження моніторингових досліджень і вивчення світових новацій* — дослідження кількісних та якісних змін у стані видавничої продукції НАН України; впровадження світо-

вих новацій у роботу видавничих підрозділів наукових установ;

5) *підвищення якості редакційної та видавничої діяльності* — впровадження світових стандартів рецензування в продовжуваних у межах програми видавничих проектах НАН України; сприяння підвищенню рівня підготовки редакторів і рецензентів; підтримка входження періодичних і книжкових видань до наукометричних баз Scopus і Web of Science; консультативно-методична діяльність;

6) *розвиток відкритих наукових ресурсів* — збільшення кількості журналів НАН України на Універсальній видавничій платформі та її інтеграція з європейськими сховищами; активніше використання елементів Інфраструктури відкритої науки та посилення їхніх зв'язків з Універсальною платформою; продовження роботи з відкриття доступу до повних текстів журнальних статей та монографій;

7) *відновлення та підвищення стійкості науково-видавничого комплексу в повоєнний період* — підвищення стабільності системи зберігання та резервування даних; запровадження програми підтримки журналів, які постраждали від війни; розширення співпраці видавничої платформи і відкритих архівів; збільшення присутності видань НАН України у світових наукометричних базах;

8) *фінансування та підтримка науково-видавничого комплексу* — пошук додаткових джерел фінансування через міжнародні фонди; забезпечення можливостей для розвитку поліграфічної бази НАН України;

9) *комунікація та популяризація науки* — проведення заходів з популяризації знань, інформування суспільства про видавничу продукцію Академії; розвиток мультимедійних форматів спілкування (соцмережі, наукові блоги, відеолекції тощо).

Дякую за увагу!

За матеріалами засідання підготувала О.О. Мележик

Yaroslav S. Yatskiv

Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3889-9619>

ON THE RESULTS OF THE IMPLEMENTATION OF THE TARGETED
COMPREHENSIVE PROGRAM OF THE NAS OF UKRAINE “SCIENTIFIC FOUNDATIONS
OF THE FUNCTIONING AND ENSURING CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT
OF THE SCIENTIFIC AND PUBLISHING COMPLEX OF THE NAS OF UKRAINE” IN 2021—2025

Transcript of scientific report at the meeting of the Presidium of NAS of Ukraine, December 3, 2025

The report presents the results of the implementation of the targeted comprehensive program of the NAS of Ukraine “Scientific foundations of the functioning and ensuring conditions for the development of the scientific and publishing complex of the NAS of Ukraine” in 2021—2025. It is emphasized that the implementation of this program has become an important step towards streamlining the preparation and release of publishing products and creating conditions for the further development of the Academy’s publishing activities. It is proposed to launch a new targeted comprehensive program “Transformation of the scientific and publishing complex of the NAS of Ukraine in conditions of war and post-war changes in the context of the implementation of European open science initiatives” for 2026—2030.

Cite this article: Yatskiv Ya.S. On the results of the implementation of the targeted comprehensive program of the NAS of Ukraine “Scientific foundations of the functioning and ensuring conditions for the development of the scientific and publishing complex of the NAS of Ukraine” in 2021—2025 (transcript of scientific report at the meeting of the Presidium of NAS of Ukraine, December 3, 2025). *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.* 2026. (2): 50—56. <https://doi.org/10.15407/visn2026.02.050>